

a piacgazdaságban vigyáz magára: nem enged meg, hogy az adott keretszámnál (kvótánál) több külföldi csaphassa oda a bevándorlási tiszt elé a munkavállalásra képesítő bizonyítványt. Az ilyen vizsga szigorúan pártatlan – illetve vizsgáló-ellenes, ha másfelől nézzük. A tesztek egy része pusztán nehez, más részük fogós, sőt, beugratós, a vizsgaidő pedig könyörtelenül van kiszabva. Viszont aki ezt a vizsgát leteszi, jól megtanult angolul (de legalábbis vizsgázni).

Ahogy kellene?

1968 koranyarán remek karikatúra jelent meg a cseh, majd a magyar sajtóban. Nyomasztó szocio-klasszicista épület-kolosszus előtt két piciny pálcika-ember; szöveg: „Egyenlő félként fogunk tárgyalni.” Ves-sük ki pszichénkből a paranoiát, a fejlett piacgazdaság felhőkarcolója kevésbé nyomasztó, s tán mi sem vagyunk annyira picinyek előtte. De lehetünk-e egyenlők?

Túl a csömörig ismételt teszteken, a trükkös hallgatási-visszamonddási gyakorlatokon: hogyan tanulhat meg a magyar úgy angolul, hogy egyenlő legyen? („Az olyan hajóra, melynek menetrendjén nincs ott Utópia szigete, nem érdemes felszállni” – felelem a becsmérő horkantásra Oscar Wilde-dal.)

Tehát? Tudjon a mi magyarunk valamit latinul. Egy kicsit. Ne mondja fel a „Beatus ille qui procul negotiis”-t. De legyen fogal-

ma róla, hogy a transfer-nek köze van a translate-hez, bár a fur-nek a late-hez nincs.

Tudjon az ó- és közé pangol egykori létezéséről. Egyszer életében olvassa el óangolul, mondjuk, a Miatyánk szövegét, meg tíz-húsz sor Chaucert.

Ismerje tűrhetően az angolszász országok földrajzát, és jól történelmüket, különösen Angliáét. Ez nemcsak elképesztően kínos leégésektől mentené meg: a társalgási-tárgyalási modorát tenné egyenrangúvá.

Olvasson el magyarul egy-két tucatszám angol alapkönyvet, mindenképp teljes műveket. Mondjuk öt Shakespeare-darabot (angolul pár sornál nem többet, de lásson eredeti szöveget), egy-két Shaw-t, O’Neillt, netán Beckettet. Olvassa el a teljes Gullivert, egyegy Fieldinget, Defoet, Austent, Thackerayt, Mark Twaint, Joyce-ot, két-három Dickenst; öt-hat verset Byrontól, Shelley-től, Keats-tól, Whitmantól, T. S. Eliottól.

Legyen tisztességes tudomása Anglia műemlékeiről, s legalább harangozni hallott légyen az angol–amerikai képzőművészet-ről, zenéről.

Igazán anyanyelvi fokon persze a hivatásos műfordító sem tanulhat meg angolul. Dehát magyarunknak a magyar az anyanyelve. Az angolt elegendő, ha a művelt külföldi szintjén, az önnön értékét ismerő polgár-arisztokrata szintjén tudja.

A gentleman szintjén.

Mesterházi Márton

Egy olasz nyelvészeti antológiáról

Köztudomású, hogy Magyarországon igen nehéz hozzájutni olasz szerzők műveihöz. Ismert, főleg egyetemisták körében, milyen nehéz az egyetemi órák anyagához magas színvonalú könyveket, jegyzeteket beszerezni. A *Fábián Zsuzsanna* szerkesztésében megjelent gyűjteményes kötet igényes válogatás korunk jelentős, olasz nyelvészettel foglalkozó szerzőinek műveiből. A felhasznált irodalom többsége, amelyeket az *Antológia* bemutat, ma már alaplúnek számít az olasz nyelvészet területén.

Ez egy olasz nyelvű, magas színvonalú egyetemi jegyzet, amelyet a szerkesztő beve-

zetésnek szán az olasz szemantika, lexikológia és lexikográfia világba. Kézikönyvekből és monográfiákból összeválogatott részletek teszik lehetővé, hogy az olvasók, elsősorban az olasz szakon tanuló első és másodéves hallgatók alapvető fontosságú információkhoz jussanak. Az Antológia elsődleges célja a bevezető szerint az, hogy minimálisan szükséges korpuszát adja azoknak a szövegeknek, amelyek a budapesti olasz nyelvi bölcsész-képzés keretében a második év végi alapvizsga letételéhez szükségesek. Az ELTE Olasz Tanszékén jelenleg heti egy órában, egy féléven keresztül folyik a szemantika, lexiko-

lógia és lexikográfia oktatása, amelyet a jövőben heti két órára terveznek megemelni. Ehhez a kurzushoz kapcsolódik az a munkafüzet, amely gyakorlati feladatokat mutat be, szintén Fábián Zsuzsanna szerkesztésében, *Esercizi di lessicologia italiana* (Tankönyvkiadó, Bp. 1989) címmel.

A kötet három nagy részre bomlik: 1. Szemantika; 2. Lexikológia; 3. Lexikográfia.

Az első, Szemantika című részben *Sorin Stati*, *Gaetano Berruto* és *Frank Palmer* műveiből válogatott részleteket olvashatunk a lexikológia és a szemantika kapcsolatáról, a szemantika meghatározásáról, a strukturalizmusról, a szemantikai mezőkről, a jelentésről. Lényegre törően, összefoglalóan összeválogatott anyagok szerepelnek itt.

A Lexikológia című második részt *Tullio De Mauro* *A szavak szabályai* című munkája vezeti be, és a továbbiakban öt fejezetre oszlik: a) Nyelvváltozatok, csoportnyelvek, szaknyelvek – a standard olasz és a köznyelvi olasz leírása, a nyelvhasználat különbségei a szociális hovatartozás alapján, az antik és a modern argó, a szaknyelvek; b) a dialektusok jellemzői, felosztása, példái az olasz nyelvben – a sokféle olasz dialektus felosztásával és jellegzetességeivel ismertetnek meg bennünket a szerzők, ezenkívül betekintést nyerhetünk például a szicíliai dialektusba; c) Új szavak, jelentésmódosulások – megismerkedhetünk a neologizmusokkal, a jelentésmódosulásokkal, ezek okaiival és következményeivel, sőt, a kilencvenes évek fiatalsága rétegnyelvének példajaként egy rövid neologizmus-szótárba is belelapozhatunk; d) Szóátvételek más nyelvekből – például jövevényszavak az olaszban, főként angol, germán, francia, orosz szóátvételek, a műszaki–tudományos nyelv arab eredetű szavai, ezenkívül szó esik az úgynevezett „európai” nyelvről, valamint olasz jövevényszavakról a magyar nyelvben. Elemzi a fejezet az olaszok elnevezéseit a magyar nyelvben, és ír az olasz nyelv magyar jövevényszavairól; e) A szavak keletkezése, alakulása – ebben a részben esik szó többek között az összetett szavakról, antik szövegekről, a szaknyelvekről, diakrón és szinkrón vizsgálatokról. Olyan szerzők, mint *Maurizio Dardano*, *Karinthy Ferenc*, *Fogarasi Miklós*

és *Paolo Zolli* írásaiból találkozhatunk részletekkel a Lexikológia fejezetben.

A Lexikográfia címet viselő harmadik rész az olasz lexikográfia területének jelentős műveiből ad ízelítőt. Paolo Zolli általános képet nyújt az olasz lexikográfiatörténetről, részletesen elemzi a különféle szótártípusokat az általános és történeti szótáraktól kezdve a metodológiai szótárakon, neologizmus-szótárakon át a szakszótárakig. Megemlíti az olasz területen gyakori színönima- és ellentétszótárakat is, világos képet ad a szerzők által használt nyelvezetszótárakról, az etimológiai szótárakról, a dialektus-szótárakról, kétnyelvű szótárakról és az „egyéb” szótárfajtákról. A 16. századtól, az Accademia della Crusca megalakulásától kezdve az olasz nyelvi kérdés nagy súlyt kapott. Melyik is az igazi olasz nyelv? A *Dante*, *Boccaccio* által használt nyelv a trecento idejéből, vagy a folytonosan változó, koronként új szavakkal gazdagodó? Megismerhetjük az *Il Vocabolario della Crusca*, az egyik legfontosabb olasz nyelvi szótár történetét, valamint jelentőségét a 20. századig, továbbá a hozzá kapcsolódó és az ellene irányuló mozgalmak törekvéseit. A *Giovanna Massariello Merzagora* könyvéből kiemelt részlet a lexikográfia gyakorlati aspektusaival foglalkozik, definíciók és példák segítségével. *Emanuela Piemontese*-től két kiemelt részlet szerepel a könyvben. Az elsőben egynyelvű olasz szótárakat ismertet a szerző, a másodikban pedig a szavak besorolásával, kategorizálásával foglalkozik. *Carla Marelló* torinói lexikográfus Kétnyelvű szótárak című könyvének részlete a kétnyelvű szótárak meghatározásáról, eredetéről és fejlődéséről számol be. Zárásként a szerkesztő, Fábián Zsuzsanna írása a magyar–olasz, olasz–magyar szótárak történetét követi nyomon, a legjelentősebb művek felsorolásával.

A kötet egyetlen hiányossága, hogy nem ad pontos bibliográfiát a felhasznált irodalomról. Igaz ugyan, hogy Magyarországon a művek többsége nehezen beszerezhető, de azok számára, akik mélyebben érdeklődnek egy-egy adott téma iránt, megkönnyítené a további elmélyülést.

Az Antologia jól felhasználható a tanításban más egyetemeken is, akár kiegészítő

tananyagként. Kiválóan összeállított gyűjtemény, amelyet ajánlok mindazoknak, akik ismerik az olasz nyelvet, és többet szeretnének megtudni akár a nyelvről, akár a nyelvészetről.

Antologia di semantica, di lessicologia e di lessicografia italiana. Szerkesztette: Fábrián Zsuzsanna. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1995.

Fóris Ágota

A hazai Foucault-recepció lehetőségei

Minden kiadásra került könyv, illetve szöveg egy fennálló beszédrendben jelenik meg, mely megjelenés a beszédrend módosulásának lehetőségét adhatja. A feltételes mód használata nem véletlen, ugyanis egy szövegkiadás, és az azt kísérő elő- és/vagy utószavak, valamint a rövid ismertető tanulmányok, bár valamilyen igény fellépését jelzik, nem egyenlőek a recepcióval, azt nem tekinthetjük megtörténtnek. Mindezt Foucault Az igazság és az igazságszolgáltatási formák című, a közelmúltban (Sutyák Tibor kitűnő fordításában) közreadott előadásszövegének apropóján mondom.

A hazai „Foucault-recepció” már sajátos történettel rendelkezik. Ezt a történetet olyan problémák és visszasságok terhelik, melyek nem magyarázhatóak meg pusztán a régiókban történő politikai irányváltásból, a makroszkopikus hatalmi viszonyok átrendeződéséből. A jelzett visszasságokat a Foucault által elfoglalt álláspont számunkra meglehetősen nyugtalanító konzekvenciái adják, mivel gyakorlata elválaszthatatlan egy sajátos „történeti–politikai aktivitástól”. Ez a nyugtalanság és az esetlegesen vele járó elzárkózás megérthető, hiszen nem egykönnyen eliminálható az a teher, amit a totalitarisztikus beszéd a hazai filozófiára és más tudásterületekre rótt. Ennek a tehernek köszönhetően, a régióban a tudás-hatalom olyan alakzata jött létre, mely szerint a hatalom – ami alatt elsősorban politikai hatalom értendő – szolgálatába álló, illetve általa igénybe vett tudás, valamiféle nem-igaz (hamis és hazug) tudás, míg a „valódi tudás” szükség-szerűen „ellenzéki” pozícióba szorul. A tudás és a hatalom ilyen leegyszerűsített, az elnyomással és a tiltással azonosított képlete, nem csupán a szélesebb közvéleményben, hanem az egyes tudásterületeken foglalatosságokban is reflektálatlanul (tovább) él. Azaz figyelmen kívül marad a megszólalások stratégiai és (ön)legitimációs kontextusa, minek követ-

keztében egy olyan beszédrend implikálódik, melyben lehetővé válik bizonyos identifikációs és kategorizációs kényszerek működésbe lépése, ami miatt e kényszerek asszimilációs hatásának ellenálló beszédmodok – ilyen az archeológia és a geneológia beszéde – mintegy automatikusan kizáródhatnak.

A fentiekben elmondottak szempontjából érdekesnek, sőt emblematikusnak tekinthető az a Kerekasztal-beszélgetés szövegében található jelenet, amelyben Foucault egy (valószínűleg) brazil pszichoanalitikussal, H. Pelegrinóval csap össze. Vitájuk során Foucault azt tapasztalja, hogy ellenfele „süketel”, ezért stratégiát változtat.

„M. Foucault: Azt fogja gondolni rólam, hogy kiállhatatlan vagyok, ráadásul igaza is lesz... Egyáltalán miről beszélünk?

H. Pelegrino: Az emberi létezés alapvető struktúrájáról.

M. Foucault: Vagy úgy. Akkor viszont azt válaszolom..., hogy szó sincs az emberi létezés alapvető struktúrájáról...”

A pszichoanalitikus mindebből mit sem vesz észre; meg sem hallja a másik beszédét, ezért képtelen saját álláspontjának megkérdőjelezésére, és tovább hajtogatja „a vágy lényegi és alapvető struktúrájáról” szóló mitológiai tematikáját, vagyis arról beszél, amiről „szó sincs”.